

Soroden mu je Henrik Suzo, dominikanec († 1365), ki razvija v svojih zanimivih govorih mistiko. Prizadeva si pred vsem ganiti srce, zato ne rabi mnogo dogmatičnih dokazov, temveč skuša le z ganljivimi prizori srce pridobiti za brezmejno ljubezen do Boga.

Geiler von Keisersberg sklene dolgo vrsto srednjeveških govornikov († 1510). Ljudstvo ga obožuje; trumoma oblega njegovo leco. Vendar se na njegovih govorih pozna znamenje tiste dobe: plitvost v učenosti in neuglajenost v obnašanju. Vsak izraz mu je dober, vsak dokaz mu zadostuje. Ž njim na enaki stopinji stojijo vsi, protestantski, a večinoma tudi vsi katoliški govorniki tiste dobe.

Govorništvo nazaduje. Še le čez sto let se ukus oblaži, in prekoristna govorniška umetnost zopet povzdigne na dostojno visočino.

Dr. Ant. Medved.

Češčenje sv. Martina, škofa, na Slovenskem.

Za poznavanje zgodovine kakega naroda je češčenje svetnikov velike važnosti. V njem se nam razkrivajo vplivi, ki so delovali pri pokristjanjevanju dotičnega naroda ali sicer pospeševali njegov verski razvoj. — Za kulturnega zgodovinarja so zanimive ljudske šege in navade, katere spremljajo cerkveno češčenje, ker se je v njih ohranil marsikateri moment iz predkrščanske dobe. Zlasti pa so cerkveni patroni, svetniki, katerim v čast je bila cerkev zgrajena, važen zgodovinski vir. Iz njih sklepamo, kedaj se je češčenje tega ali onega svetnika pričelo, kako se je razširjalo, in tudi obratno smemo vsaj z veliko verjetnostjo sklepati na starost dotičnih cerkva. Poleg tega so pa še marsikateri druge zgodovinske razmere, katere nam češčenje svetnikov osvetljuje in tolmači.

Med Slovenci je posebno razširjeno češčenje sv. Martina, tourskega škofa. Skoraj največ cerkvâ po naših holmih in dolinah je njemu posvečenih. V ljubljanski škofiji jih je 41 (15 župnijskih in 26 podružnic), v lavantinski 13 župnijskih, v krški 34, v goriški 10 in tržaški 8. Veliko izmed njih nosi znak starodavnosti že na sebi, o drugih nam viri poročajo, da so nastale v prvih stoletjih pokristjanjenja Slovencev. Tem zanimivejše bo, ako v naslednji razpravi nekoliko preiščemo razvoj in vzroke češčenja sv. Martina med našim narodom.

Načrtajmo najprej v glavnih obrisih njegovo življenje! Sv. Martin je bil rojen okoli l. 316. po Kr. v mestu Sabaria v Panoniji paganskim starišem. Izrejen je bil v mestu Paviji, kjer je opravljal njegov oče visoko službo vojaškega tribuna. Na željo starišev se je posvetil tudi on vojaštvu. Že kot desetletni deček je bil sprejet med katehumene,

in v osemnajstem letu je prejel sveti krst. Odsluživši nekaj let pri vojaki, je dal slovo vojaški službi in odšel v mesto Poitiers k škofu Hilariju, znamenitemu branitelju svete vere zoper arijansko krivoverstvo. Ta ga je posvetil v eksorcista, in kot tak se je napotil čez Alpe v Panonijo, da bi pridobil svoje paganske stariše za krščanstvo. Očeta ni mogel spreobrniti, pač pa mater in mnoge druge. — Ker so ga arijanci preganjali, se je moral umakniti v Milan in pozneje na mali otok Gallinaria pri Genovi, kjer je živel kot puščavnik. — Okoli l. 360. je bil zopet v Poitiers in je tamkaj ustanovil samostan Ligugé. Po smrti škofa Lidorija (372) izvolijo meščani tega mesta Martina za škofa. V svoji novi škofovski službi je živel ostro in spokorno kakor prej. Blizu mesta je sezidal samostan Marmoutier, kjer se je zbralo mnogo menihov, da so se pod njegovim vodstvom vadili v duhovnem življenju. Po dolgotrajnem in gorečem delovanju je sv. Martin umrl 11. listopada 397. — Trajen spominik je postavil temu izrednemu možu njegov učenec in prijatelj Sulpitius Severus v svojih delih »De vita sancti Martini«, »Dialogi« in »Epistolae«. Obširno je pisal o njegovih čudežih tudi Gregor, škof tourski (leta 850.): »De virtute et miraculis sancti Martini«.

Akoravno je v teh spisih marsikaj, kar ne more obstati pred strogo znanstveno kritiko, vendar je tudi nepobitnih čudežev dovolj, ki spričujejo, kako izredne milosti je sv. Martin prejel od Boga. Taki dogodki se nam bodo zdeli tem manj neverjetni, ako pomislimo, kakšno nalogo je imel izvrševati sv. Martin v onih časih in kakšno obljubo je v tem oziru naš božji Zveličar dal svojim učencem (Jan. 14, 12).

Veliki pomen sv. Martina za ono dobo obstoji namreč v tem, da je bil apostol Galije, ki je ondi krščanstvo vtrdil in razširil. — Sulpitius Severus, njegov življenjepisec, pripoveduje, da je bilo o Martinovem času po deželi mnogo nevernikov, zlasti med prostim ljudstvom. Zato so se tudi malikovavci imenovali »pagani«, t. j. seljaki (od pagus — selo, vas). Še so stali templji starih bogov in se vršili malikovavski obredi¹. Da, število malikovavcev je bilo veliko večje, kakor kristjanov. — Škof Martin pa je s svojo gorečnostjo in svojimi čudeži trumoma preobračal gališko ljudstvo. Kakor pozneje Bonifacij na Nemškem, rušil je kipe in templje bogov in sekal sveta drevesa nevernikov. Pri tem ga je večkrat očitna pomoč božja obvarovala gotove pogube. — Ker je bil sv. Martin v življenju tolik bojevnik zoper malikovavstvo, zato so tudi krščanski propovedniki radi stavili njegovo vzvišeno podobo namesto keltiških božanstev na oltarje in njemu v čast posvečevali cerkve².

¹ Sulp. Sev. Vita Martini c. 9.

² Lecoy de la Marche: St. Martin. Tours 1881, str. 635.

Češčenje sv. Martina se je pričelo takoj po njegovi smrti. Očitni čudeži so proslavili njegov grob. Od vseh krajev Evrope so prihajali romarji v Tours iskat pomoči pri velikem čudotvorcu v dušnih in telesnih potrebah. Že v petem stoletju se je vzdigovala nad njegovim grobom krasna bazilika. Njegov praznik se je slavil slovesno že leta 461. in od tega časa so mu tudi stavili cerkve. Frankovski kralji so ga izvolili za zaščitnika svojega kraljestva; tančica, s katero so pregrinjali njegov grob, jim je služila v vojski za zastavo in šteli so si v čast, biti imenovani za kanonike bazilike sv. Martina¹.

Po frankovskem vplivu se je razširjalo češčenje sv. Martina tudi med Slovenci. Znano je, da so prišli oznanjevalci svete vere k nam iz Solnograda in iz Ogleja. Prvi je zasejal med našimi paganskimi pradedi seme krščanstva sv. Rupert, ustanovitelj solnograške nadškofije (okoli l. 695—708). Že o njem vemo, da je postavljaj cerkve v čast sv. Martinu. Preskrbel si je ostankov tega svetnika iz Galije »in magna quantitate«².

Več cerkva sv. Martina v solnograški škofiji spada v njegovo dobo.

Krščanstvo je zadelo v začetku na hud odpor pri paganskih Slovencih, ki so se bali, da zapadejo tujemu robstvu, ako bi postali kristjani. Začeli so se notranji boji med privrženci stare in nove vere. — Šele za Karola Velikega in njegovih naslednikov se je izvršilo veliko delo pokristjanjenja Slovencev.

Karol sam si je veliko prizadeval, da bi pridobil Slovence za krščansko vero. Vrnivši se po zmagi nad Obri v Solnograd, je obljubil škofu Arnonu (785—821) tretjino dohodkov od tistih krajev v Karantaniji, katere bode pridobil za sveto vero. Njegov svetovalec, učeni Alkuin, pa je v posebnih pismih spodbujal Arnona in oglejskega patrijarha Pavlina (776—802) naj se vneta lotita tega važnega dela³. — Oba, Karol in Alkuin, sta bila goreča častivca sv. Martina. Poslednji je po Sulpiciju Severu spisal tudi nekaj govorov njemu v čast. V tej dobi je bilo sezidanih veliko cerkva po slovenskem ozemlju, ki nosijo ime sv. Martina. Neko poročilo trdi, da jih je Karol Veliki postavil v Noriku 14, ki so sedaj stare župnijske cerkve.

V solnograški škofiji, kjer so bili Slovenci od 8.—10. stoletja naseljeni, pripadajo tej dobi Martinove cerkve v Zell pri Kufsteinu, Thalgau, St. Michael in Lungau, Fusch, Rauris, Eugendorf, Strasswalchen⁴. Na Koroškem se sicer v najstarejših listinah ne omenjajo

¹ Schrödl v Wetzer in Welte Kirchenlexicon VIII., 931.

² Heiligenpatronate in der Diöcese Salzburg v šematizmu iz l. 1896., str. 10.

³ De Rubeis pag. 369.

⁴ Personalstand der Erzdiöcese Salzburg. Anhang, str. 50.

Martinove cerkve, temveč one, ki so še preostale iz rimske dobe (Gospa Sveta, Sv. Peter, Sv. Lavrencij, Sv. Andrej)¹, vendar jih nahajamo v obližju najstarejših naselbin: Liburnia (St. Martin in Baldramsdorf), Veldtkircha (St. Martin in Himmelberg), Curtis Fillae (St. Martin ob Villach), v celovski okolici (3 cerkve sv. Martina), okoli Št. Vida (4 cerkve sv. Martina)². — V lavantinski škofiji so stare cerkve sv. Martina (iz 9. stoletja): v Slovenjem Gradcu, v Laškem, na Hajdinji pri Ptuju, na Pohorju in druge. — Na Kranjskem: V Bohinju, na Bledu, Šmartin pred Kranjem, podružnica sv. Martina v Cerkljah, Šmartin pri Litiji i. dr. — Seveda so prvotne cerkve že razpale ali pa so vsaj prezidane. Druge, iz novejše dobe, so se dvignile na njih mestu, ki pa še vedno nosijo ime svojih prednic in nam tako vsaj približno kažejo, v kateri dobi so nastale. V obče smemo reči, da je pri nas češčenje svetega Martina od 7.—10. stoletja najbolj cvetelo in da je tudi največ njegovih cerkva iz te dobe.

Kar se tiče vzrokov, ki so nagibali krščanske propovednike, da so razširjali češčenje sv. Martina med Slovenci, je bil poleg njegovega evropskega slovesa morda merodajen tudi njegov rojstveni kraj Sabaria (Steinamanger) v Panoniji.

Drug zanimiv razlog povzamemo iz nekega himna, katerega je zložil v čast svetemu Martinu, škofu tourskemu, Martin, škof brakarski († l. 580.)³.

Znameniti stih se glasé:

Panionius, Rugus, Sclavus, Nara, Sarmata, Datus,
Ostrogotus, Francus, Burgundus, Dacus, Alanus,
Te duce nosse Deum gaudent.

Iz tega himna povzamemo, da je sv. Martin Panoncem in Slovanom oznanjeval sveto vero. To delovanje sv. Martina bi spadalo v ono dobo, ko se je napotil iz mesta Poitiers v Panonijo, da spreobrne svoje stariše (okoli leta 336.). — Znamenito je to poročilo vsled tega, ker moramo iz njega sklepati, da so se Slovani že v četrtem stoletju naselili ob Donavi, in da so se vsaj deloma pokristjanili že pred osmim stoletjem. Verjetno pa je to poročilo tem bolj, ker je bil Martin, škof brakarski, sam iz Panonije doma in torej o tamošnjih razmerah dobro poučen.

Ozirati se moramo pri razširjevanju češčenja sv. Martina pa tudi na mitološki moment, ki je vplival tu enako, kakor pri češčenju drugih svetnikov v času spreobrnjenja narodov h krščanstvu⁴. Prvi

¹ Ankershofen: Geschichte des Herzogthumes Kärnten. II. Band. S. 535.

² Ankershofen l. c. str. 425.

³ Prof. Jos. Smrekar v Zgodov. zborniku, III. letnik, št. 10.

⁴ Taki svetniki so: Sv. Jurij, sv. Vid, sv. Mihael, sv. Janez Krstnik, sv. Marjeta in drugi.

oznanjevalci svete vere so se ravnali v obče po onem navodilu, katero je bil dal papež Gregor Veliki sv. Avguštinu in njegovim tovarišem, ko so šli na Angleško spreobračat Anglosasov. Rekel jim je, naj ne poderó starih templjev, temveč »quae in eis sunt idola destruantur, aqua benedicta fiat, in eisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquiae etc.«¹ In ako so tudi porušili stare templje, zgradili so nove cerkve na istem mestu, ali pa vsaj v obližju. — Tudi je naravno, da so krščanski propovedniki, kolikor je bilo mogoče in dovoljeno, skušali se prilagoditi duhu narodovemu in njegovim običajem, da so verske resnice in krščanski kult navezovali na uredbe prejšnjega verstva. Preprosto ljudstvo pa je često svoje naziranje o bogovih preneslo na krščanske svetnike. Zato se nam ni čuditi, ako imamo še sedaj veliko ljudskih navad, ki izvirajo iz paganstva in so šele v poznejšem času dobile krščanski pomen².

Omenil sem že, da je v Galiji stopil sv. Martin na mesto nekdanjih paganskih (keltskih) božanstev³. Isto se je zgodilo tudi na mnogih krajih po Slovenskem. Učenjaki so sedaj vsi v tem edini, da so Slovenci, kakor Slovani sploh, nekdanj častili solnčno božanstvo in imena bogov, ki jih nahajamo v slovenski mitologiji n. pr. Radegost, Svantovid, Triglav, Božič niso drugega kakor poosebljenja raznih faz solnčnega stanja (pomladno, poletno, zimsko solnce)⁴. Tudi Belin (ali Belen), bog starih Karnov, katerega so častili Slovenci, je bil solnčni bog in perzijski Mithras, ki je imel že za Rimljanov po Noriku veliko templjev. — Na mnogih krajih lahko zasledujemo, da stojé cerkve sv. Martina na mestu ali pa vsaj v bližini nekdanjih paganskih templjev⁵. V Ogleju so častili boga Belina za najvišje božanstvo. — Imel je svoje hramove zunaj mesta⁶. Na istem kraju je stala pozneje opatijska cerkev sv. Martina⁷. Spomeniki izkopani v Šmartinu na Pohorju, na Cigulni pri Celovcu, pri Ptuj, Št. Vidu na Koroškem, pričajo, da so bili nekdanj tamkaj hramovi paganskih božanstev. Povsod na teh krajih nahajamo sedaj cerkve sv. Martina. Starodavna pripovedka govori o slovanskih

¹ Beda Venerabilis: *Historia Ecclesiastica* I, 31.

² Cfr. Stiefelham: *Theologie des Heidenthumes*, § 37. Übergänge aus dem Heidenthum ins Christenthum. — ³ Lecoy l. c.

⁴ Dr. Gregor Krek: *Einleitung in die slav. Literatur*, str. 382; Dav. Trstenjak: *Letopis Matice Slovenske*, 1870 in drugi letniki.

⁵ N. pr. na Hajdinju pri Ptuj, kjer so ravnokar odkopali Mithrasov tempelj. Op. ur.

⁶ S. Rutar: *Akvileja v »Ljubljanskem Zvonu«* 1884, str. 340.

⁷ Valvasor pravi o njej (VIII. knjiga, str. 520): Dieses alten Götzens (namreč Belina) Gedächtnis ist noch auf heutigen Tag übrig an der Abtei zu Aglar (Akvileja), welche zwar den heiligen Martinus zum Patron hat, aber von denen Einwohnern gleichwohl noch Belino genannt wird.

templjih v Bohinju in na Bledu, kjer so sedaj Martinove cerkve (Srednja vas, Grad). —

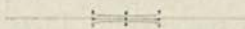
Ako nekoliko primerjamo sv. Martina s slovanskimi božanstvi, lahko umevamo, zakaj so krščanski oznanjevalci sv. vere razširjali njegov kult in zakaj se ga je ljudstvo tako rado oprijelo. — Slovanom je bilo solnčno božanstvo hkrati božanstvo boja. (Primerjaj Apollo — Mars.) O Svetovidu so mislili, da se v bitkah na belem konju zanje bojuje¹. Isto pripoveduje rimski zgodovinar Herodian o Belinu, češ, da so ga videli Maximinovi vojaki na konju se bojevati za Akvilejce². Krščanski bojevnik sv. Martin, katerega so vpodabljali na belem konju, je tem lažje nadomestil Slovanom njih stare bogove.

Tudi ljudske šege o Martinovem so večinoma paganskega izvora. Leta 578. je moral cerkveni koncil v mestu Orangé (concilium Arausicanum can. 5) prepovedati malikovalske razvade v »martinovanju«. Kar se je godilo v Galiji, se je vršilo tudi drugod; stari običaji so se strnili z novim praznikom sv. Martina. Pri nas je sv. Martin varih živine, zlasti konj; tudi slovanskim bogovom (Svetovidu, Belinu) so bili konji posvečeni. Na Nemškem zažigajo o Martinovem kresove, kakor o božiču ali kresu. Gos, katero ima sv. Martin pri sebi, kot stalen atribut, si najlažje razlagamo za simbol starih solnčnih božanstev³.

Iz koščice Martinove gosi ugibajo otroci na Štajerskem, kakšna bode zima, kar znači neko zvezo med tem ptičem in letnim časom⁴.

Zasledovali bi lahko še dalje slovanske starožitnosti v našem martinovanju, a že te nam dovolj pojasnjujejo njegov pomen. Z ozirom na začetek in obseg češčenja sv. Martina na Slovenskem pač veljajo tudi v tem prenesenem pomenu besede škofa brakarskega: »Te duce Slavus nosse verum Deum gaudet«.

Dr. Jos. Gruden.

¹ Saxo Grammaticus pri Linhartu II., str. 242. — ² Herodianus VIII., 4.

³ Mitolog Schwarz pri Trstenjaku: »Triglav« str. 22 pravi: In besonderer Weise hat sich der Glaube eines Sonnenvogels noch bei den Indogermanen in der Urzeit entwickelt. ... In dieser Bedeutung dürfte der Ursprung der Enten, Gänse und Schwäne zu suchen sein. Retranski Radegost ima raco na glavi, Svetovid laboda.

⁴ Dr. J. Pajek: »Črtice iz žitja štajerskih Slovencev«, str. 95. Neka analogija za Martinovo gos je petelin sv. Vida. Petelin je star simbol solnca in je bil posebno v časti pri severnih pomorskih Slovanih. Neka pripovedka sporoča, da je škof Oto bamberski, ko je Slovanom oznanjeval evangelij, na kipu sv. Vida dal obraziti petelina, da bi Slovane tem lažje pridobil za sveto vero. (»Linzer Quartalschrift« 1892, str. 326.)